

Pôvod a genetické centrá interiérových rastlín

A. Jakábová: *Origin and Genetic Centres of Indoor Plants. Život. Prostr., Vol. 38, No. 1, 18 – 20, 2004.*

Wide extension of different sorts of plants introducing to our country each year from almost the whole world contributes to the positive innovation of plants used in polyfunctional interiors. Comprehension of cultivation base, knowledge of their life procedures is conditioned by good information base concerning genetic centres of single plant communities, where they have been developing during a long period. In its evaluation we are considering 6 plant kingdoms on the basis of phylogenetic origin: Paleotropis, Holarktis, Neotropis, Capensis, Australis and Holartarktis.

Okrasné a úžitkové rastliny zohrávali dôležitú úlohu v priebehu celého historického vývoja. Niet hraničnej čiary medzi úžitkovými, liečivými a okrasnými rastlinami, ich vývoj prebiehal súčasne a v každej etape vývoja civilizácie. Ak hodnotíme kultúrne, ale aj divé rastliny, v súčasnosti môžeme konštatovať, že takmer každý deň na svete pribúdajú nové druhy, nové odrody, ale na druhej strane aj veľa druhov v prírode zaniká. Na zmeny druhového a odrodového zloženia majú podstatný vplyv aj šľachtitelia, ktorých snahou je cieľavedome pozitívne ovplyvniť sortiment.

Prečo máme hovoriť o genetických centrách pôvodu rastlín? Z niekoľkých dôvodov. Sortiment rastlín zastúpených v interiéroch sa najčastejšie vyvíjal viacmenej náhodne. Ovplyvnili ho objavy, expedície do rozličných častí zemegule, i keď jednoznačne nešpecifikované alebo čoraz viac cielené. Obvykle sa v popisoch pôvodu uvádzajú len základné zemepisné údaje (napr. Čína, severná Austrália, Stredomorie, Brazília a pod.), ktoré len veľmi málo informujú o skutočnej povahe a charaktere introdukovaných rastlín a ako návod na ich pestovanie, a potom najmä uplatňovanie v interiérových podmienkach, majú len veľmi malú vypovedaciu schopnosť.

Pri hodnotení zachovaných sortimentov, ktorých základy siahajú zhruba do polovice 19. storočia, možno konštatovať, že sú v miestach pôvodného sústreďovania (napr. botanických záhradách) až doteraz väčšinou nešpecifikované, takže môžeme zhodnotiť najš

prakticky vo všetkých botanických záhradách na svete. Len donedávna, a to vo väčšine prípadov, boli tieto zbierky usporiadané nesystematicky, bez ohľadu na pôvod rastlín. Často jediným vodidlom pri zoradovaní a usporadúvaní sortimentov bývajú nároky na teplotu, predovšetkým zimnú a empirické skúsenosti neraz i celých generácií záhradníkov, pestovateľov, ktorí si požiadavky jednotlivých taxónov na prostredie prakticky overovali.

Súčasná úroveň integrovaných poznatkov z geobotaniky, klimatológie, fyto geografie, ekológie, fylogeniezy i pedológie i ďalších vedných odborov umožňuje kvalifikované posúdenie existenčných predpokladov prakticky všetkých taxónov rastlín, ktoré sa uplatňujú v rozličných interiéroch. Druhy, ktoré prekonal šľachtiteľský vývoj, majú vlastnosti spravidla odvodené od východiskových komponentov. Základom posudzovania vhodnosti a použiteľnosti jednotlivých taxónov pre diferencované typy interiérov je poznanie ich pôvodu. Triedime ich z niekoľkých hľadísk, najmä podľa:

- *Centier šírenia rastlín z pôvodných, geograficky vymedzených areálov*, a z toho vyplývajúceho geobotanického a fylogenetického vývoja, teda podľa rastlinných ríš, oblastí a podoblastí. Toto triedenie odráža špecifické podoby a vlastnosti rastlinných súborov, ktoré sa vyvíjali tisíce i milióny rokov svojráznym spôsobom.
- *Klimatických charakteristík zemegule*, a to jednak podľa klimatických pásiem (trópy a subtropy, mierne

Tab. 1. Prehľad zástupcov najčastejšie pestovaných druhov rastlín v interiéri podľa fylogenetického pôvodu

Rastl. ríša	Rastlinná formácia	Rastlinný druh	Geografický pôvod
Holarktis	<i>Temperátne lesy</i>	<i>Camelia japonica</i> <i>Hibiscus rosa-chinensis</i> <i>Hydrangea macrophylla</i> <i>Primula obconica</i> <i>Aspidistra elatior</i> <i>Cycas revoluta</i> <i>Hedera helix</i>	Čína, Japonsko, Kórea južná Čína Japonsko východná Ázia, severná pologuľa Japonsko Japonsko, juhovýchodná Ázia Európa, Stredomorie
	<i>Tvrdolisté lesy</i>	<i>Cyclamen persicum</i> <i>Nerium oleander</i> <i>Rosmarinus officinalis</i>	Grécko až Sýria, Európa Stredomorie Stredomorie
	<i>Prechodné formácie od lesov tvrdolistých k lesom tropickým</i>	<i>Gardenia jasminoides</i> <i>Ranunculus asiaticus</i>	východná Ázia, Čína, tropická Afrika juhozápadná Ázia, svet
Neotropis	<i>Tropické dažďové lesy, nížiny a nižšie pohoria</i>	<i>Abutilon megapotanicum</i> <i>Allamanda cathartica</i> <i>Anthurium scherzerianum</i> <i>Euphorbia pulcherrima</i> <i>Peperomia caperata</i> <i>Philodendron erubescens</i>	Brazília, sever južnej Ameriky Brazília stredná a južná Amerika Mexiko Brazília Peru, Brazília, Kolumbia
	<i>Sucholesy – prechodné formácie</i>	<i>Jatropha podagrica</i> <i>Nolina tuberculata</i>	Kostarika, Panama subtropická Amerika
	<i>Azonálne tropické stanovištia</i>	<i>Bougainvillea glabra</i> <i>Fuchsia fulgens</i> <i>Heliconia auranciaca</i> <i>Calladium bicolor</i> <i>Zamia pumila</i>	stredná až južná Amerika Mexiko južná Amerika tropická Amerika, Brazília Mexiko, Karibik
	<i>Tropické lesy až sucholesy</i>	<i>Monstera deliciosa</i> <i>Sinningia specioza</i> <i>Oxalis edenophylla</i>	Mexiko, stredná až južná Amerika Brazília Chile, Argentína, svet
Paleotropis	<i>Tropické dažďové lesy, nížiny a nižšie pohoria</i>	<i>Begonia rex</i> <i>Medinilla magnifica</i> <i>Codiaeum variegatum</i> <i>Ficus lyrata</i> <i>Pandanus veitchii</i>	východná India východná India, tropická Afrika Malajské súostrovie Afrika Madagaskar, tropická Afrika a Ázia
	<i>Sucholesy – prechodné formácie</i>	<i>Kalanchoe blossfeldiana</i>	Madagaskar
	<i>Azonálne tropické stanovištia</i>	<i>Saintpaulia ionanta</i> <i>Ficus pumila</i>	východná Afrika Ázia, Himaláje, Filipíny
	<i>Tropické lesy azonálne</i>	<i>Cocos nucifera</i> <i>Latania lantanoides</i> <i>Dendrobium nobile</i> <i>Cimbidium grandiflorum</i>	juhovýchodná Ázia, Tichomorie Maskarény, východná Afrika Japonsko až Nová Guinea, Himaláje Ázia, Austrália, Nová Guinea
Capensis	<i>Temperátne až tvrdolisté lesy</i>	<i>Gerbera jamesonii</i> <i>Strelitzia reginae</i> <i>Pelargonium zonale</i>	južná Afrika Kapsko Kapsko
	<i>Tvrdolisté lesy</i>	<i>Clivia miniata</i>	južná Afrika
Australis	<i>Tropické dažďové lesy</i>	<i>Schefflera arboricola</i> <i>Eucalyptus globulu</i> <i>Cordyline australis</i>	Austrália, Nová Guinea Austrália, Tasmánia Austrália
Holantarktis	<i>Temperátne lesy</i>	<i>Pisonia umbellifera</i> <i>Podocarpus nivalis</i>	Nový Zéland Tasmánia, Nový Zéland, Čína

Do rastlinnej ríše Neotropis zaraďujeme aj ďalšie spoločenstvá, ako sú kaktusy a sukulenty stepí a polopúští, tropických dažďových lesov, orchidey, bromélie, palmy. V rastlinnej ríši Capensis je veľký výskyt sukulentných rastlín a mnohých kaktusov.

pásmo), ale predovšetkým podľa pomerov všeobecnej cirkulácie atmosféry a modifikácií spôsobených rozmiestnením pevnín a morí, ich topografiou. Klimatické typy sa najčastejšie triedia podľa teplotného a zrážkového režimu vo vzťahu k vegetácii.

- *Fytogeografických pomerov* charakterizovaných najčastejšie ako florozóny zemegule reprezentované typom vegetácie, napr. tropické dažďové lesy, viazané jednak na klimatické typy, jednak na vývojové centrá.
- *Charakteristiky pôdných typov* vrátane ich triedenia ako výslednice pôdotvorného procesu ovplyvneného všetkými uvedenými vplyvmi.

Pri voľbe najvhodnejších druhov do rozličných typov interiérov, ale aj pri diagnostikovaní príčin zlého rastu, resp. hynutia rastlín, je nevyhnutné uvedené poznatky a skúsenosti zobrať do úvahy. Vo všeobecnosti sú v interiéri použiteľné najprispôbivejšie rastliny, ktoré vo svojom fylogenetickom vývoji prekonal veľké množstvo zmien, obzvlášť takých, ktoré ohrozovali ich existenciu.

Mnohé rastliny z formácií tvrdolistých lesov až lesostepných stanovišť, napr. *Myrtus communis*, *Rosmarinus officinalis*, *Pelargonium zonale*) a pod., sa môžu počas leta vystaviť slnku, kde sa im dobre darí. Ďalším príkladom, ktorým môžeme interpretovať podmienky viazané na pôvodné areály, sú mladé palmy pochádzajúce často z azonálnych stanovišť (močiarnych stanovišť pozdĺž riek v oázach púští a pod.). Rastú tam v hustých podrastoch, aj keď ako dospelé rastliny sú svetlomilné, napr. *Chamaerops humilis*, *Phoenix canariensis* a pod.

V moderných interiéroch sa ako vhodné druhy osvedčili niektoré rastliny z opadavých dažďových lesov, resp. z prechodných formácií prechádzajúcich do tropických dažďových lesov, prípadne suchých tropických až subtropických lesov. Ako príklad možno uviesť niektoré filodendrony (*Philodendron erubescens*), monstery (*Monstera delliciosa*), figovníky (*Ficus benjamina*) a mnohé ďalšie.

Vývin vegetácie na zemeguli výrazne podmienil geologický vývoj. Zmeny v utváraní kontinentov ovplyvnili centrá šírenia rastlín. Spôsobili, že v dôsledku prebiehajúceho rozčleňovania pevnín sa postupne rozdelili vývojové cesty a jednotlivé izolované centrá sa v podobe nových fytocenóz od seba čoraz viac vzdalovali. Dokumentuje to i skutočnosť, že nielen druhy a rody, ale i čeľade sa v rôznych pôvodných areáloch značne líšia. Pri hodnotení fylogenetického pôvodu rastlín vychádzame zo šiestich rastlinných ríš (Schroeder, 2002): Holartkis, Neotropis, Paleotropis, Capensis, Australis a Holartarktis.

Okrem rastlinných ríš treba brať do úvahy aj triedenie podľa rastlinných formácií (florozón):

- tropické dažďové lesy (vždyzelené a poloopadavé),

- poloopadavé a opadavé tropické lesy,
- savany a sucholesy,
- tropické subtropické púšte a polopúšte,
- tvrdolisté lesy,
- temperátne lesy (lesy vlhkého mezoterálneho podnebia).

Čím podrobnejšie poznáme konkrétne klimatické hodnoty pôvodných areálov introdukovaných rastlín, ktoré sa uplatnili v interiéroch, tým lepšie pochopíme ich vlastnosti a nároky. Napríklad v amazonskej panve s priemernými ročnými teplotami okolo 27 °C a zrážkami približne 2 000 mm, keď v najsuchšom mesiaci spadne asi 40 mm zrážok, môžu rásť druhy antúrium, maranta, peperómie a pod., teda druhy teplomilné. Vo florzóne temperátnych lesov nachádzame pôvodnú centrá prvosenok (*Primula obconica*), klimatické pomery možno charakterizovať priemernou ročnou teplotou 17 °C, zrážkami okolo 1100 mm, najchladnejšie mesiace teplotou 7 °C. Týmto pomerom zodpovedajú pestovateľské nároky primuliek. Vyžadujú nižšiu teplotu, v našich podmienkach tiež zodpovedajúcu okolo 17 °C. Podobných príkladov by sme mohli uviesť viac.

Moderné svetlé centrálné vykurované interiéry a spôsob života v nich (v bytoch sa v zime intenzívnejšie kúri až po príchode rodiny zo zamestnania, teda v popoludňajších až večerných hodinách, cez deň býva chladnejšie, čo sa prejavuje na nepriaznivom chode denných teplôt – v noci teplejšie ako vo dne) s často používanými plastickými hmotami, sú z hľadiska optimálnej vlhkosti vzduchu nevhodné pre ľudí i rastliny. Tieto nevhodné podmienky ťažko znášajú tradičné sortimenty rastlín, a preto sa museli nahradiť novými. V moderných interiéroch sa osvedčili niektoré rastliny z opadavých dažďových lesov, resp. z formácií prechádzajúcich do tropických dažďových lesov, z teplejších, prípadne suchých tropických až subtropických lesov.

Pri porovnaní historických a súčasných podmienok na pestovanie rastlín nastala vo všeobecnosti zmena k horšiemu. Mikroklíma, ktorá takmer zodpovedala temperátnym lesom alebo sa blížila k tvrdolistým lesom, sa posunula k mikroklíme typu saván a sucholesov trópov, subtrópov a polopúští, avšak bez zodpovedajúceho svetelného efektu a často s posunutým denným rytmom.

Literatúra

- Jakábová, A., Machovec, J.: Interiérové kvetinarstvo 1. SPU Nitra, 2003.
Schroeder, E. G.: Lehrbuch der Pflanzengeographie, 2002.

Doc. Ing. Anna Jakábová, CSc. Katedra biotechniky zelene Fakulty záhradníctva a krajinného inžinierstva SPU, Tulipánová 7, 949 76 Nitra, anna.jakabova@uniag.sk